משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נזיקין

הון עשיר על משנה מכות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה מכות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-מכות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ד 6
משנה ז 6
משנה ח 6
פרק ב 6
משנה א 6
משנה ב 7
משנה ג 7
משנה ו 7
משנה ז 8
פרק ג 8
משנה א 8
משנה ב 8
משנה ג 9
משנה ד 9
משנה ה 9
משנה ו 9
משנה ח 10
משנה י 10
משנה יב 10
משנה יד 10
משנה טו 11

פרק א

משנה א

מכות

מכות יש בו ג' פרקים כנגד מכות בשלשה (סנהדרין פ"א מ"ב). וע"ד הנסתר הם כנגד התלתא רישין שהם הג' דיינים היושבים על הנלקה כמבואר בסוד המלקות של האר"י זלה"ה, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח הכוונות סדר מועד מסכת התשובה פרק ז':

אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה. התי"ט האריך בפירוש ענין זה כאשר יראה הרואה, אבל הנלע"ד על פי לשון הירושלמי והבבלי כך הוא הענין, והוא דבירושלמי (ה"א א:) גרסינן, ואין משלמין על הכתובה אבל משלמין הן טובת הניית כתובה, כיצד, אומד כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שמא תמות בחיי בעלה וירשנה בעלה או שמא ימות בעלה בחייה ויירש הלה את כתובתה, לפי כך משלם, ע"כ. וזה הוא מה שפירש הר"ב. ובבבלי (דף ג.) גרסינן, כיצד שמין, אמר רב חסדא בבעל, רב נתן בר אושעיא אמר באשה, אמר רב פפא באשה ובכתובתה, ע"כ. ופירושו לע"ד הוא, דס"ל לש"ס שזו השומא דשמינן אין אנו (אין) אומדין אותה באדם אחר, כנראה לכאורה מפשטא דירושלמי, אלא בבעל ואשתו אשר עליהם העידו אנו אומדין אותה, ובהא קמפלגי, דרב חסדא אמר שאומדין שומא זו בבעל, כמה היה נותן כדי לקנות מיד אשתו זכותה שיש לה בכתובתה שאם מת הוא או יגרשנה לא יתחייב ליתן לה כלום, שזכות זה היה קונה אותו במעט פחות ממה ששוה כתובתה להיות דהאשה מתגרשת בעל כרחה, והיום אחר שקנה זכותה יכול לגרשה ויפטר מלשלם כתובתה, והאשה כמו כן לא תמכור זכותה זו לו במעות מועטות מטעם זה, ועוד שזכותה רב לגבי זכותו שהוא אינו יורש אותה אלא במיתתה, והיא יפה כחה שמקבלת כתובתה במיתתו וגם בגירושיה, ואם דרך משל כתובתה אלף זוז היא לא תמכור זכותה לו בפחות משמנה מאות זוז, נמצא לפי זה שכל עוד שלא נתגרשה היה באפשר שהבעל יתפשר עם אשתו ליתן לה בשביל כתובתה שהיא אלף זוז אם תתגרש אח"כ בשמנה מאות זוז, אבל עתה שהעידו עליה עדים שכבר נתגרשה ונתחייב ליתן לה כתובתה ועדיין לא נתנה לה, הנה הוא מוכרח לשלם לה כתובתה משלם שהיא אלף, נמצא שהיו רוצים העדים להפסיד לבעל בעדות זה שני מאות זוז, ולכן אלו השני מאות זוז חייבים ליתן לו. ואפשר שזו היא נמי דעת הירושלמי שאומרת לפי כך משלם,

דפירושו הוא על פי זה האומד משלם, ולא שישלם מה שאמרנו שהיה נותן לה, אלא מה שהיה מפסיד על פי זה האומד כמו שביארנו.

ור' נתן ור' הושעיא ס"ל דאומדין אומד זה באשה הרוצה לקנות זכות בעלה בכתובתה, והוא שאם תמות לא תירשנה אלא שהרשות בידה לעשות בה מה שתרצה אף אם תמות קודם בעלה, ולהיות שהגרושים אינם תלוים ברצונה, ואם תעשה לו דברים שיצטרך לגרשה כמו כן לא תהיה לה כתובה ככל הנשים העושים שלא כהוגן היוצאות בלא כתובה, אין זכות זה מעלה או מוריד לה לשקלו עם זכות הבעל שרוצה לקנות עתה, וגם הבעל אינו מחשיבו למאומה להוזיל במכירת זכותו בשביל רבוי זכות זה שיש לה לאשה עליו, להיות זה תלוי ברצונו, ולפיכך נשאר בידנו שני זכיות אחד לבעל שמא תמות היא וירש כתובתה, ואחד לאשה שמא תתאלמן ותגבה כל כתובתה, ולכן כדי לקנות זכות בעלה מסתמא היא תתן עד חצי דמי הכתובה, דבענין זה הדבר שקול שאם ימות הוא נמצא שהפסידה ע"י קנייה זו חצי כתובתה שהיא היתה גובה הכל ע"י מיתתו בלי שתוציא הוצאות, ואם מתה היא אין הבעל מפסיד אלא חצי כתובה דאף כי משלם לה כלה מ"מ כבר קבל מאשתו חציה ממנה. או אפשר שאפילו ביותר מחציה תקנה זכותו להיות המיתה בקצירות ימים שכיחא בנשים יותר מבאנשים מכמה טעמים כמבואר לכל, ולכן כל אשר תתן האשה לבעלה לקנות זכותו נתחייבו העדים ליתן לבעל לדעת רב נתן, להיות כי זה הוא מה שהפסידו לבעל בעדות' שהעידו עליו שגירש את אשתו ונתחייב ליתן לה כתובתה, שלהיותה כבר מגורשת אינה קונה זכותו עוד דאינה צריכה לזה כי כבר היא גובה כל כתובתה.

ורב פפא אמר כרב נתן דאומדין באשה כמה היא תתן כדי לקנות זכות בעלה, אבל לא אומדין אותה כמה היא תתן על כל זכות שיש לו עליה אף בנכסי מלוג, אלא בכתובתה דווקא, ואע"ג דאף זכות זה של נכסי מלוג היו רוצים להפסידו, מ"מ לא חשבינן ליה הפסד להיות שהיה חייב בפרקונה מחמתם כמבואר בפ"ד דכתובות משנה ד', ועל ידי עדותם זו כנגד ההפסד היו מרויחין לו זה החיוב שלא היה חייב עוד בפרקונה, משא"כ כתובה שלא היה לו חיוב תמידי מחמת שהיא בידו שיתפטר על ידי תשלומה שלא תקנו רז"ל כנגדה כלום אלא שעיקר תקנתם כך היתה שאין הכתובה ניתנת לגבות מחיים אלא ע"י גרושים:

אלף זוז. לא ידעתי אמאי לא קתני מאתים זוז, אם לא שנאמר שרצה לקצר בלשונו, וכה"ג י"ל במנין דעשר שנים. אבל עתה קשה אמאי האריך במשנה דלקמן, ואפשר דשלשים יום נקט לרמוז על המלוה לחבירו סתם שאינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום (דף ג:),

ועשר שנים נקט לאשמועינן דהמלוה את חבירו על מנת שלא לתובעו עד אחר שביעית כגון לשמנה שנים, אין השביעית משמטתו הכי איתא בש"ס (שם), ולהיות דהיה צריך להזכיר שמנה שנים נקט עשר שהוא מנין מסויים, וגם קיצר בלשונו כמ"ש לעיל. ועל מנין המעות נמי נמצא ענין זה, כי נאמר דמטעם זה שהוצרך לומר ההמתנה של עשר שנים דלא שכיחי במעות מועטות, ריבה בהם ונקט אלף זוז דהוא מנין גדול ומסוים ולשון קצר, ומטעם זה במשנה דלקמן שלא הוצרך לזה, נקט המנין הראוי לכתובה שנזכרה לעיל שהם מאתים זוז:

משנה ד

שהרי נהרג זה או ההורג היה וכו'. וכן בנוסח המשנה דירושלמי שהרי הנהרג הזה או ההורג היה וכו', וי"ל דמלתא דשכיחי נקט התנא, דדרך הנהרג להיות שם בב"ד על כי קרוביו מוליכים אותו מיד לפניהם להעלות חמה ולנקום נקם, ודרך ההורג לברוח שלא יתפס לפחות עד שיחקרו העדים, אבל בנוסח המשנה דבבלי גרסינן בתרויהו זה:

משנה ז

להקיש שלשה לשנים. שלשה שיהיו מוזמין לשנים. מה שלשה מזמין את השנים. ונמצא שהשנים זוממין, אף שנים יזומו את השלשה. וישארו זוממין כמו השנים, ובהכי נתישבה לישנא דמתניתין וההערה שהעיר התי"ט ואמר, דהוה ליה למימר להקיש שנים לשלשה:

משנה ח

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות. משום דדיני נפשות קאי נמי אבתריה בזמן שהתרו בהן וכו', לא קתני אחד דיני נפשות ואחד דיני ממונות, אע"ג דמקיש דיני ממונות לדיני נפשות ולא דיני נפשות לדיני ממונות. והכי פירושא דמתניתין, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בזמן שהתרו בהם שוים, ופשיטא דהקיש דיני ממונות לדיני נפשות לבטל העדות, דאי הוי איפכא, מאי בזמן שהתרו בהן, אדרבא כ"ש כשלא התרו בהם דאין בהם כח לבטל העדות כממונות:

פרק ב

משנה א

היה משלשל בחבית ונפלה עליו. מסתמא היא ריקנית, ולא שכיח שיפסק החבל אלא שישמט החבל מידו ותרד החבית עמו למטה, וזה ימצא כשהחבל איננה ארוכה כל כך שצריך להורידה כלה ולא ישאר בידו אלא ראש החבל, אבל בסיפא דהיא דרך עליה

דמסתמא היא מלאה, שכיח הרבה שיפסק החבל מחמת כובד החבית המלאה. ולפי טעם זה אתי שפיר דלא תני סיפא דומיא דרישא, משא"כ לפי טעם התוספות (ז. ד"ה משלשל) שכתב התי"ט:

משנה ב

אבא שאול אומר. מלתא אחריתי, ולפי המסקנא (דף ח.) דאף הוא מאשר יבא וכו' דריש כמ"ש התי"ט, נמצא דפליג את"ק דלא ס"ל דקרא אתא ללמד רשות לניזק וכו' כסברת הת"ק:

ושליח ב"ד. המזמין הבעלי דיני לדין, כך כתב התי"ט בשם הרמב"ם, לאפוקי ממאן דפירשו המלקה. וכן נראה דהמלקה בלשון משנה נקרא חזן הכנסת, ואינו הוא המזמין, ומ"מ אתי במכ"ש להיותו ממונה דווקא להכות משא"כ המזמין. והוא שהכהו מה שאמדוהו ב"ד ולא יותר, שאם הוסיף לו רצועה אחת, הא תנן בפ"ג משנה י"ד שגולה, וזו היתה כוונת הרא"בד לאפוקי ממאן דהוסיף בדבריו תיבת יותר, דלפי זה הוא הפך משנתנו הנ"ל:

משנה ג

חוץ מע"י גר תושב. התי"ט נתחכם בחריפותו ליישב לשון זה על פי לשון הרמב"ם כדי שלא לעשות בו טעות סופר כאש[ר](וה) עשה הבעל כסף משנה (ה' רוצח פ"ה ה"ג). ולע"ד צלל במים אדירים והעלה חרס בידו, כי גם התוספות סל"הו כדעת הכסף משנה והם דחו פי' זה שפירש התי"ט בלשון זה של חוץ מע"י גר תושב, עיין בדבריהם בד"ה אלמא גר תושב. ועוד לי הכרח מלשון המשנה דלא כדבריו, דאי אמרת בשלמא דהאי חוץ מגר תושב כולל שני העניינים, דהיינו שאין הישראל גולה על ידו וכן שהוא אינו גולה ע"י ישראל, אתי שפיר שהוצרך התנא אח"כ לומר פעם אחרת וגר תושב אינו גולה וכו', אלא אי אמרת דהאי חוץ מע"י גר תושב אינו כולל גלות ישראל על ידו, אלא דפירושו הוא שהוא אינו גולה ע"י ישראל, ה"ל לתנא לקצר בלשונו ולומר חוץ מגר תושב שאינו גולה אלא ע"י גר תושב. ומה שרצה להוכיח מלשון הש"ס, אינו הכרח כאשר יראה המעיין ועיין בתוספות הנ"ל:

משנה ו

אמותיהן. משום דידי נשים רחמניות ומתפחדות יותר מן האנשים קתני אמותיהן, ועוד כי מפני צניעותן וכסוי שערן גורמין לבניהם להיות כהנים גדולים, כדאשכחן (יומא מז.) במעשה דקמחית, לפיכך הן הנה החסות עליהם:

של כהנים. גדולים לא קתני, משום דאף כהן שעבר ממשיחותו מחזיר כדשנינו:

משנה ז

ואינו יוצא לא לעדות וכו'. אכולהו רוצחים קאי, משום הכי לא כללם באינו יוצא אחד:
ולא לעדות ממון. אע"ג דידע בבירור שאין שם עדות אחר אלא הוא, שלבדו היה בעת שנעשה אותו העסק, משא"כ בעדות מצוה דאפשר דאיכא אחריני דראו את החדש, ומשום הכי לא הוי זו ואצ"ל זו:
אינו יוצא משם לעולם. סירכא דרישא נקט:
וכל אדם אין חייבין עליו. אבל איסורא מיהא איכא, משא"כ בגואל אדם. כן נראה ליישב גירסת הספר, ולפי זה אין אנו צריכים למ"ש התי"ט:

פרק ג

משנה א

ועל אחות אשתו. כל אחות תני בהדי הדדי, משום הכי לא חש לסדר הכתוב, ואזלה לה תמיהת התי"ט:

משנה ב

הטמא שאכל את הקדש וכו'. התי"ט כתב שמכאן ואילך לא יכול לעמוד על סידרן של הלאוין, עכ"ל. ואני בעניי הכנותי איזה טעמים לסדר מצות אלו ואני כותבם כל אחד על מקומו הראוי לו, וזה יצא ראשונה, הטמא שאכל את הקדש נשנה הכא, לסמוך לענייני עריות ענייני קדש, לרמוז שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (ויק"ר כד, ו):
והאוכל חלב. כתיב ביה (ויקרא ז, כה) כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנו אשה לה'. והיינו קדש:
ודם. כתיב ביה (שם יז, יא-יב) ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר וכו' על כן אמרתי לבני ישראל נפש מכם לא תאכל דם:
האוכל חמץ בפסח. בתר דסיים ענייני קדש השייכים הכא, פתח בפסח הקודם בקרא:
האוכל וכו' ביום הכפורים. דומה לחמץ בפסח, שהזמן גורם איסורו:
והמפטם את השמן. רצה לשנות דין זה אחר יום הכפורים, לרמוז דסיכה ביו"הכ אע"פי שאין בה כרת אסורה כבשמן המשחה, ומשום דבקרא כתיב (שמות ל, לג) איש אשר ירקח כמהו. קודם, ואשר יתן ממנו על זר (שם). הקדימו לסך:
והמפטם את הקטורת. רצה לסמוך המפטמים זה לזה משום הכי איחר הסך. ועוד דבכריתות (דף ה.) טעמא רבא איכא לשנות הקטורת באמצע כמבואר שם בש"ס וכתבה התי"ט ע"ש:

והאוכל נבלות וטרפות. כשסיים העניינים השייכים זה אצל זה, חזר לסדר הכתוב ושנא הטרפה הכתובה בפרשת משפטים (שמות כב, ל), והקדים הנבלה לה, לרמוז דטרפה כנבלה שאינה חיה (עיין חולין מב.):

שקצים ורמשים. אע"ג דאכילת הקדש קודם להם, משום דדומים לנבלה וטרפה המאוסים שנאם אחריהם:

אכל טבל וכו'. היה צריך עתה לשנות ההקדש, וכדי שלא לטעות, סדרו כדרכו בכל המשנה אחר טבל ומעשר:

משנה ג

האוכל בכורים. איידי דסיים בחיטה שהוא הפרי הראשון שבשבעה מינים שמהם מביאים בכורים, שנאם:

קדשי קדשים וכו'. משום דילפו מקרא דילפו הבכורים, נטר להו עד הכא לכללם עמהם:

השובר את העצם וכו'. גם זה מענייני קדש הוא, ושנאו הכא בסוף כל עניני קדש משום דצריך להאריך בו באבל המותיר וכו', וה"ט נמי דלא שנא בבא דאכל טבל ומעשר וכו' והקדש וכו' מיד בתר עניני קדש השנויים ברישא, משום דהוצרך להאריך בו בפלוגתא דר"ש:

משנה ד

הנוטל אם וכו'. אגב אינו לוקה דסליק במתניתין דלעיל נקט ליה, דהלכה כחכמים דאינו לוקה, אע"ג דס"ל לר"י דלוקה כמו האחרים השנויים בפרקין:

משנה ה

הקורח קרחה בראשו וכו'. מקום זה מתחיל למעלה מפאות הראש והזקן, משום הכי שנאו למעלה מהם אע"ג דכתוב אחריהם:

חמשה (ש)[ע]ל מת אחד. דרך לשרט חמשה שריטות, כנגד חמשה דברים שיש לנשמה אשר עתה יצאה מהעולם הזה, דומים להקב"ה (עי' ברכות י.), משום הכי אפשר דנקט התנא מנין זה:

משנה ו

עד שיכתוב שם השם. התי"ט כתב כי שם הראשון בקמץ. ולא ידעתי למאי אצטריך, דהא ודאי יכתוב שם. ועוד באמרו שיכתוב שם, נראה דבכתיבה הדבר תלוי, ואינו שהקעקע הוא הגורם, שהרי הוא היה עשוי בצורת האותיות שרוצה לכתוב כמ"ש הר"ב, ואם לא קעקע השם אף אם יכתוב השם אינו חייב לר"ש, דאף הוא ס"ל דכתיבה בקעקע בעינן. לכן נראה דשם בצירי בעינן, ומשום דהשם סתם הנזכר במשנה מורה על שם של

הקב"ה, הוסיף תיבת שם על דרך כל המוסיף גורע, להורות דשם זה הוא שם ע"א, ולא אמר שם ע"א בפירוש אלא הסתירה תחת שם השם, דומיא דקרא דרמז לנו זה באמרו אני ה' (ויקרא יט, כח) כמ"ש הר"ב:

משנה ח

היה מטמא למתים כל היום. סמך לשותה יין שלא כסדר הכתוב בנזיר, לרמוז דלא נברא יין אלא לנחם אבלים (סנהדרין ע.):

משנה י

ארבעים חסר אחת. לישנא דקרא דקאמר (דברים כה, ב-ג) במספר ארבעים. ולא קאמר ל"ט בפירוש נקט:

ארבעים חסר אחת. ורמז לדבר (שם, ג) ונקלה אחי"ך. שאחי"ך הוא בגי' ל"ט, וזה הוא שיעור הקלון אשר צריך לקבל להיות חשוב משם ואילך אחיך, ואף כי אומדין אותו, מ"מ אותו שאומד חשוב כל"ט. ועוד דל"ט דקרא הוא המספר היותר גדול שיוכל להכותו, וזה הוא ונקלה אחי"ך, שהמלקות היותר גדול שאתה יכול להלקותו הוא אחי"ך, אבל משנעשה אחי"ך בהכאות, אף אם היה יכול לסבול עוד הכאות אי אתה יכול להכותו, כי אחי"ך הוא, ודוק:

משנה יב

כפולה אחת לשנים כזה ואחר כך כופלה כזה ובזה הוו שנים לארבעה, וזה צורתו מבוררת א' לשנים ושנים לארבעה כן כתוב בשערי ציון (תיקון סדר מלקות שער ח), **והכי מוכח לישנא דמתניתין, דלא כמ"ש הר"ב והתי"ט בשם ריב**"ן. ועיין בשערי ציון (שם) ששם מפורש כל משפטה:

הילך והילך. ידו אחד מצד אחד של העמוד, וידו השנית מצד האחר, והעמוד מפסיק בין שתי הידים, כן נ"ל להוכיח מלשון זה:

משנה יד

והקורא קורא. אילו תנן וקורא אם לא תשמור וגו', איכא למטעי ולומר דוהמכה דסליק מיניה קאי דקורא וכו', משום הכי קתני והקורא קורא ולא המכה. והתי"ט בשם ריב"ן כתב טעם אחר ללשון זה, ולע"ד דוחק גדול הוא, דכמה דינים הם מפורשים בקרא יותר מזה דאנו לומדים אותה מתיבת בקורת (ויקרא יט, כ) ואעפ"כ לא הזכירם התנא בלשון פשטות כזה, אלא בפירוש קתני עושה כך או אומר כך, ואינו אומר העושה עושה כך או האומר אומר כך כי הכא, אלא טעמא דמלתא דהכא דווקא הוא כדכתיבנא:

משנה טו

כל היושב ולא עבר עבירה. כתב הר"ב, דווקא שבאה לידו וכבש את יצרו, ע"כ. ה"ט דלא תנן ואינו עובר דומיא דיושב דהוא הוה, אלא תנן ולא עבר שהוא עבר, דמשמע שבא לידו ולא עבר:

מכות מתחיל בכף ומסיים בריש, היינו רך, כי טובה מרדות אחת בלבו של אדם, אשר על ידי זה בא רך כקנה, יותר מן המלקות. כמשאז"ל (ברכות ז.). ועוד ע"י המלקות עצמה נשבר לבבו ובא רך:

סליק מסכת מכות. לנפשות מזכות:

עת כי לא בלב תקשור אמרי אל מאד זכות.

ברצועת חמור ושור תתיסר בט"ל מכות: